

BÖHM ARANKA AKTÁJA

Ismertem egy bejárónőt, egy Juliskát. Vagy két történelmi korszakkal ezelőtt bejárogatott Karinthyékhoz, még a Verpeléti úton. „A Verpeléti út végén, a dohánygyár és a még ki nem szárított Lágymányosi-tó közelében” – ahogyan később a legkisebbik gyerek, Karinthy Ferenc megírta.

Juliska egyszer elmesélt róluk egy történetet. Eszerint arankaírtás volt a kerületben vagy a fővárosban (vagy talán valamelyik külvárosban). Az aranka gyomnövény. Karinthy Frigyes valahonnan szerzett egy falragaszt, s diadallal rajzszőgezte ki a lakásuk ajtajára: „ARANKAÍRTÁS. Elrendelem, hogy...”

Valahogy így. Böhm Aranka doktornő pedig, amikor délután hazaérkezett, ezt a hirdetményt megpillantva a bejárati ajtón, éktelen haragra gerjedt. Talán rossz napja volt különben is.

– És tessék elképzelni: kizárta szegény író urat! Nem engedte be a lakásba. Nem eresztette be, nem és nem. A szerencsétlen férje ott éjszakázott a lépcsőházban!

Így mesélte az egyszeri takarítónő.

A Böhm Aranka-anekdoták közül az a legismeretebb Pesten, hogy Karinthy Frigyest egyszer valamely hivatalban vagy boltban semmibe vették, nem ismerték fel, hiába is mutatkozott be; hanem aztán, amikor kiderült, hogy ő a Böhm Aranka férje...

– ... a Böhm Aranka férje? Hát miért nem mondta rögtön, hogy maga a Böhm Aranka férje?!... Valami egészen más nevet mondott az előbb...

A „Böhm Aranka férje” az én köreimben rég bevonult a családi szállóigék közé. S az *Utazás a koponyám körül*-ből, valamint a belőle készült film nyomán (miért is adják olyan ritkán? Ruttkai Éva játszotta benne Böhm Arankát és Latinovits volt Karinthy!) srácok száján is hallani lehetett a tragikomikus idézetet, a szemrehányó hitvesi mondatot:

– Magának pangásos papillája van, és nem szól!

Déry Tibor *Ítélet nincs* című memoár-regényében, bárhogyan vélekedjék is bárki a Böhm Aranka-fejezetről, anekdoták hisztisen groteszk hősnőjéből ebben a visszaemlékezésben vált szenvedő és esendő, boldogtalan és a boldogság után futó asszonnyá. „Az ő feketén villogó szépsége, viharos asszonyisága” – ahogyan Kosztolányi Dezsőné ír róla Karinthy Frigyesről szóló könyvében, „gyönyörű-szertelen anyám” – ahogyan

»Elmondanám az út hová vezet...«

(KARINTHY FRIGYES: ELŐSZÓ)

Karinthy Ferenc látja és láttatja: – az a „veszélyesen szép”, „csillogóan fekete asszony”, aki annyi férfin tudott uralkodni, izgalmas és szexepiles nő lehetett. A „Csilla” nevet, amellyel írásaiban illetni szokta, alighanem a csillogása, csillogó egyéniségének emléke adta fia tollára (még az igazság kárára is, hiszen zsidó nőket aligha volt szokás a harmincas években e névre „keresztelni”).

Egyik legszebb novellájában – egy levélmondtásban – Karinthy Ferenc közreadja azt a hitelesnek látszó utolsó üzenetet, amelyet „Csilla” a (zalaegerszegi) gyűjtőtábor területéről juttatott ki:

„Dénes, szerelmem, kidobom ezt a cédulát a pályudvar kerítésén, és megcímezem, talán valaki megtalálja és elküldi. Ide zsúfolták az embereket, miután minden értéktárgyunkat, holminkat elvettek. Most kezdik a bevagonírozást, zűrzavar, ordítózás. Senki se tudja, hová visznek, állítólag

101

M. KIR. BELÜGYMINISZTERIUM.

101

329. 034. min. Bt. 1944

A beérkezéskor az idő: 6. 11. 1944

Előírt:

Utóírt:

Létes:

Kiadóvadás (köznyelvi) elvégzési miniszter hozzájárulása végett.

21. 11. 44. Magyar nyelv

Kiadóvadás (köznyelvi) idő:

Előadás idő (elvezetés és előadás idő):

Előadás hely (előadás helyének címe):
1/ Dr. Szabó Zoltán

Tárgy:

Hivatalból:

Dr. Szabó Zoltán

honnélvonal munkakörében

Utóadás a kiadónak:

Utóadás az íróknak:

329. 034. 10. 44.

Könyv:	Térszám:	Alapszám:
XVI-6	1.	327.018

10611944

Dr. Szabó Zoltán

Dr. Szabó Zoltán

Budapest, 1944. 11. 17.

ZALAEGERSZEG MEGYEI VÁROS KÖZKÓRHÁZA

4

644/1944.

1944. május 16.

N. kir. Belügyminiszter Úrnak

Budapest.

Vonatkozással 529.854/1944.XVI.Om.számú rendeletre... Dr. Böhm Aranka orvos, aki 1893. évben Ipolyádszón született, evangélikus vallású, budapesti lakos, a mai napon a zalaegerszegi közokrháznál segédorvosi teendőktől elmentésére, mint honvédelmi munkára. Stílozott jelentkezett. Töle a 2880/1941.M.E.sz. rendelet 7 §.-a értelmében a hivatali fogadalmat kivetten.

Zalaegerszeg, 1944. május 16.

Handwritten signature and circular stamp of the County Health Director.

1944. 5/15.

Handwritten mark

Handwritten note: 'Kérlek meg az alábbi kéréssel járuljak... Alulírott arra alátételt kéréssel járulok... Dr. Böhm Aranka'

1 melléklet

ként tisztogatni a némezőket. Így aztán az orvosi munkaszolgálatra kirendeltek tagadhatatlanul előnyösebb helyzetben voltak munkaszolgálatos társaik tömegénél. Női orvosi munkaszolgálatra való kirendelés azonban nem volt szokásban.

Az aktakötegekben megmaradt a dr. Böhm Aranka „orvos úrnőnek” Budapest, V., Sas u. 11. II. em. 3. szám alá küldött értesítés egyik példánya, mely szerint „a zalaegerszegi közokrháznál segédorvosi tennivalók ellátására honvédelmi munkára” köteleztetett, és jelen határozat „kézhezvételétől számított 3 napon belül” kellett jelentkeznie munkahelyén.

Miért akart a fővárosból vidékre kerülni? Önkéntes jelentkezésétől „jó pontokat” remélt

talán ez a már nem fiatal, akkor ötvenéves asszony? Nincs kizárva, hogy még efféle naiv feltételezés is állt a dolog háttérében, ám a lényeg az a rémhír volt, hogy Budapest zsidó lakosságát fogják elsőnek deportálni. Logikusnak is látszott, hogy onnan, ahol eleve koncentrálnak, fogják a többit megelőzve „kiemelni” a zsidókat, s elképzelhetetlennek látszott, hogy a háború tombolása és az országhatárokhoz való közeledése közepette lesz erő az országban szétszórta élő zsidóság összegyűjtésére. (Lett...)

A következő irat Zalaegerszeg megyei városi közokrháza igazgatóját értesíti, hogy kirendelt orvos érkezik. Az iratnak az a kitétele, miszerint „a munkára kötelezettől a fogadalmat vegye ki és annak megtörténtét jelentse”, számos más ügyirat tanulmányozása közben világosodott meg számomra, azokban az aktakötegekben ugyanis a munkaszolgálatos orvostól „kivett” eskü szövege is olvasható volt, amely e szavakkal kezdődött: „Én, X. Y. izraelita vallású orvos...” Dr. Böhm Aranka ellenben evangélikus vallású volt, miként az a következő iratból kiderül, amely Zalaegerszegrre való megérkezéséről tudósít, 1944. május 16-i dátummal, s arról, hogy fogadalmat tett.

Böhm Aranka is folyton érezte maga felé közeledni a végzetet; erről egy hónappal későbbi, saját kezűleg írt, rövid beadványa enged megsejtenünk

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS V. KERÜLETÉNEK TISZTI ORVOSA

14-146 szám. 1944. t. o.

Tiszti orvosi bizonyítvány.

(Kiadott bizonyítvány céljára.)

Alulírott tiszti orvos az 1936: IX. t.-c. és ennek végrehajtása tárgyában kiadott 900/1936. B. M. sz. rendeletben, illetőleg a 100/1939. B. M. sz. rendelet 6. és 7. §-ában kapott felhatalmazás alapján ezennel igazolom, hogy... az. b. orv. vallású, 51 éves, szívesen... Dr. Böhm Aranka... aki a V. ker., Sas u. 11. sz. alatt lakik és foglalkozása orvosi... Személyazonosságát igazolom.

Budapest, 1944. évi június hó 14. n.

Handwritten signature of the County Health Director.

A ker. elölj. szolg. ut. 276/b sz. mintája.

székesszéki belügymin. - 2000

valamit. 1944. június 15-i dátummal, a „Nagyméltóságú Belügyminiszter Úrnak” címezve, „Alulírott azon alázatos kéressel járulok Méltóságod elé, hogy engem honvédelmi munkaszolgálatos teendőim alól felmenteni méltóztassék. Éspedig a csatolt V. k(erületi) tisztiorvosi bizonyítvány alapján betegségem címén.” Az aláírás: „Nagyméltóságod alázatos szolgálója Dr. Böhm Aranka”.

A mellékletként benyújtott „Tisztiorvosi bizonyítvány”, mely kiadatott „bajmegállapítás céljára”, új, 1944. június hó 14-én kelt, Budapesten szerezte meg számára valamely fellármázott lelkiismeretű barát vagy barátónő (talán „Dénes, szerelmem”, illetőleg az, akit Karinthy Ferenc Dénesnek nevez). Az V. ker. tisztiorvos is nyilvánvalóan segíteni akart a kolléganőn, ám a baj, amit megállapít, nem új, a „medencecsonttörés utáni állapot”, a „bal combcsont törés utáni lábrövidülés” egy évekkel korábbi öngyilkossági kísérlet következménye. A már emlegetett levél-montázsban Karinthy Ferenc olvasnunk engedte azt a levelet is, amelyet „Csilla” annak a fiatal katonatisztnak írt egykoron, aki feltűnő érdeklődést mutatott iránta – s akit a körüludvarolt hölgy nemcsak annak közlésével kíván elriasztani a közeléből, hogy sok-sok évvel öregebb nála, hanem a tény felidézésével is, hogy régebben szerelmi okból öngyilkosságot követett el, és megmentették ugyan, de sánta maradt. Milyen vonzónak kellett lennie annak az asszonynak, aki mellől „Dénes” mindezek ellenére sem tárgított... És mily egyértelműséggel siettet-hette a szörnyű véget Böhm Aranka sántasága az auschwitzi rámpán...

De még nem tartunk ott. Látszólag még a M. Kir. Belügyminisztériumban is segíteni akarnak. A kérvény 1944. június 16-án, tehát két nap múlva már „iktatás alatt van”, már kész az értesítés Zalaegerszeg megyei város közkórháza igazgatója számára, miszerint „Dr. Böhm Aranka orvost, aki az 1893. évben született, evang. vallású, budapesti lakos, mivel betegsége miatt a szolgálat kifogástalan ellátására képtelen, a munkaszolgálatból elbocsátom.” Külön kedvezés, hogy át van húzva az előregyártott szövegnek az a sora, melynek értelmében „a leváltására egyidejűleg kirendelt orvos szolgálatra jelentkezését bevárni köteles” volna, ellenben fennáll az, hogy „Vonatkozó rendelkezésem megtörtént részére tértívénnyel ellátva csatoltan megküldöm”, azaz ennek birtokában Böhm Aranka azonnal elhagyhatja Zalaegerszeget, vonatra ülhet, és Pestre jöhet... az üzőtt vad még megkísérelheti, hogy kisorsranjon a már rávetült háló alól.

1944. június hó 14-e szombatra esett. Szombaton szerezte meg valaki a tisztiorvosi igazolást. Vasárnap, 15-én, úgy látszik, még a munkaszolgálatos orvos is fogadhatott vendéget, a jelenlétében írhatta meg ideges betűivel, igénytelen formátum-

M. KIR. BELÜGYMINISZTERIUM. 7

XVI. Os. osztály.

szám. Érk. 1944.

A beadvány száma és kelte: EMlért: (329 284 1944) 200 470/1944

Utárrát: Létes: Kiadványozás (jövahagyás) előtt: Kiadványozás (jövahagyás) után: Elküldés előtt (letisztítás és aláírás után): Elküldés után (irattárba helyezés előtt):

Tárgy: Dr. Böhm Aranka orvostnak a honvédelmi munkaszolgálat alól való felmentése.

Utárrát a kirendelt I. k. kerületi tisztiorvos Csatalandó Il. kiadású irattívóval. Az egész irattárban felkötve.

Utárrát az irattárnak:

23/1944	Küldés:	Tétel:	Alapszám:
	M. Ö.		23

23. r. sz. I. Ké-igazgat. 1944. június 16. Budapest. No. 1000

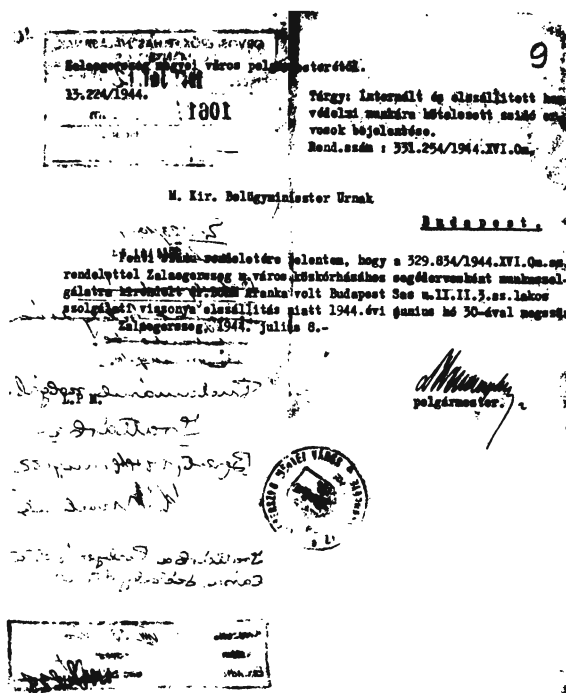
Együttal elintéztett szám: Kapcsolatos szám: Határidő: Később érkezt: Letétele: Szabóné VI/28. Egyeztetés: 17.00. 1944. Elküldés napja: Elküldés: 1944. Az irattárban levélként: Irattárba érkezett: 1944.06.14. Tárgy: Elküldés: Határidő: A választat alapján szolgálat beadvány (áttart, feltételek, jelentés stb.) száma: Tárgy:

P. O. 284 jelölésű irattárban a honvédelmi munkaszolgálat alól való felmentéséről Budapest, 1944. június 16. Aranka

A honvédelmi munkaszolgálat igazgatójának

Ertesítem Igazgató Urat, hogy a vezetése alatt álló kórház honvédelmi munkaszolgálat című tevénytől ellátására a 1944. június 16-án kirendelt orvost, aki 1893. évben született, evang. vallású, budapesti lakos, mivel betegsége miatt a szolgálat kifogástalan ellátására képtelen, a munkaszolgálatból elbocsátom, a munkaszolgálatból elbocsátom a leváltására egyidejűleg kirendelt orvos szolgálatra jelentkezését bevárni köteles. Vonatkozó rendelkezésem megtörtént részére tértívénnyel ellátva csatoltan megküldöm. Felhívom Igazgató Urat, hogy erről nevezettet értesítse és szolgálat alól való felmentése, valamint illetményeinek beszüntetése iránt a köztársasági elnöknek a határozatát jelentse. Felhívom, továbbá arra, hogy a kirendelt orvosnak szolgálati helyéről való végleges távozásá előtt a távozás tényét és időpontját az orvos nevére szóló eredeti kirendelési okmányra annak fejező részére rá. Budapest, 1944. június 16. hó. II. Tekintetes dr. Böhm Aranka orvos úrnak

A honvédelmi munkaszolgálat igazgatójának közléséhez irandó az I. kiadvány jel közötti rész/ Kft. A kiadványozó tisztviselő neve: KÖRÖSVAI SÁNDOR dátum: 1944. június 12.

ban, nem sok reménnyel, kérvényét a „Nagyméltóságú Belügyminiszter Úrnak”. Hétfőn, 16-án reggel a vasárnapi látogató már rohant a kérvénnyel a belügybe... miután nyilvánvalóvá vált, hogy nem lehet megbújni egy vidéki kórházban, a vidék zsidóságának elszállítására előbb kerítenek sort.

Az a kezdeti vészhr egyébként, hogy először a főváros zsidóságára fognak lecsapni, nem volt egészen alaptalan. A hazánkba érkezett zsidótlanító különítmény, az Eichmann-Kommando egyik tagja, báró Dieter Wisliceny SS-százados, akit közvetlenül a háború után sikerült elfogni, s akit Pozsonyban – mint a szlovákiai deportálások fő felelősét – ki is végeztek, vallomásában leírta, hogy „Kezdetben csak Kárpát-Ukrajna (értsd: Kárpát-alja – E. M.) és Észak-Erdély gettóizálását határozták el. Endre államtitkár (vitéz dr. Endre László belügyi államtitkár) és a mieink között nagy vita támadt, nem kellene-e a gettóizálást a fővárosban kezdeni. Ferenczy csendőrezredes Endrével ellentétben Kárpát-Ukrajnára szavazott. Magam is azon a véleményen voltam, hogy a kezdet kezdetén még ne keltsünk nagy feltűnést a fővárosban. Utólag Endre néhány alkalommal keserű célzásokat tett, hogy ha akkor rá hallgattunk volna, már Budapestről is deportálva lettek volna a zsidók...”

Dr. Böhm Aranka tehát, iszonyatos előérzetektől gyötört, megpróbált visszamenekülni Pestre. A M. Kir. Belügyminisztérium XVI. Om (Orvosi Munkaerők) osztálya az akta felzetén még azt az utasítást is adja a kiadónak, hogy „Az egész ajánlottan küldendő”. Válaszul azonban már csak Zalaegerszeg megyei város polgármesterétől érkezett

jelentés, miszerint a „Zalaegerszeg m. város köz-kórházához segédorvosként munkaszolgálatra kirendelt dr. Böhm Aranka volt Budapest Sas u. 11. II. 3. sz. lakos szolgálati viszonya elszállítás miatt 1944. évi június hó 30-ával megszűnt”.

„Elszállítás miatt”.

A M. Kir. Belügyminisztériumban, az Orvosi Erők Felhasználásának Kormánybiztosságán valaki kézzel ráírta az aktára „Tudomásul szolgál. Irattárba!” Amikor az egész kötegről fotókópiákat kértem, ennek az utolsó megjegyzésnek a fotómásolatát is megrendeltem. Nem készült el – talán mert a másoló már annyi ilyen és ehhez hasonlót látott. Például: „A változott helyzet folytán az oszt(ály) részéről int(ézkedés) nem szükséges.” Vagy: „Időközben tárgyalanná vált, irattárba teendő.” Vagy: „Időszerűtlenné vált, irattárba!” Annyi ilyen van, pedig milyen kevesen voltak abban a helyzetben, hogy egyáltalán kérvénnyel fordulhattak a hatóságokhoz...

Böhm Aranka ügye a maga rendkívüliségében általános. Az a rendkívüli benne, hogy egy darabon követhető a sorsa – a követhetetlenségben.

Mezei András / DEPORTÁLT NŐK SZERELVÉNYE

Én a térde alatt fogom meg,
a társam a hóna alá nyúl,
de így is nehezen emeljük
az elélt nőt, ki szennyezett
csúszik kezünkben, mint a szappan,
a lábai összerondítva
csüggnek emyedten, a szemérme
a többhetes mosdatlanságban
kítakarva, a lélegzetet
már rég a számon át veszem,
a sörgyári rampán cipelem
a már erőtlen, hasmenéses
nőket, akik gyalogmenetben
jutottak el Németországba
és most onnan, zárt vagonokban
szállítottak Magyarországra.
A nyilasok hátrahúzódnak.
A légzésük mind nehezebb lesz
a sörgyári rampán, Kőszegen.